

УДК 330.332:336

Івашко О. А. - старший викладач кафедри менеджменту, податкової та бюджетної політики Волинського національного університету імені Лесі Українки

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ РЕЖИМІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено сутність фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності. Виділено основні складові такого механізму. Розглянуто механізм фінансового адміністрування та менеджменту СЕЗ і ТПР та його елементи.

The essence of financial mechanism of special regimes of investment activity realization is investigated. The fundamental constituents of such mechanism are distinguished. The mechanism of financial administration and management of SEZ and TPD and their elements are considered.

Ключові слова: фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності, спеціальна економічна зона, територія пріоритетного розвитку, механізм фінансового адміністрування та менеджменту СЕЗ і ТПР.

Keywords: financial mechanism of special regimes of investment activity realization, special economic zone, territory of priority development, mechanism of financial administration and management of SEZ and TPD.

Актуальність проблеми. В умовах світової економічної кризи механізм інвестування СЕЗ і ТПР виступає ефективним важелем залучення іноземних інвестицій, що зумовлює необхідність детального аналізу фінансового механізму реалізації цих спеціальних режимів інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. У розробку теоретичних основ та вирішення складних проблем функціонування СЕЗ і ТПР у період кардинальних ринкових перетворень внесли вклад вітчизняні вчені: Д. Ванькович, В. Діргачев,

Ю. Макогон, В. Передерій, В. Пила, Є. Савельєв, І. Сіваченко, В. Сіденко, О. Чмир та ін.

Відаючи належне високому рівню наукових робіт названих авторів, зазначимо, що практично відсутній комплексний аналіз фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності та альтернативних стратегічних пріоритетів активізації процесу інвестування на них, що обумовлюють актуальність теми та доцільність її вибору.

Метою даної статті є дослідження теоретико-методологічних засад формування фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності.

Викладення основного матеріалу. Запровадження й успішне функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності потребує формування спеціального механізму, який означає встановлення особливого режиму господарювання з використанням як адміністративних, так і економічних методів, важелів та інструментів. Діяльність СЕЗ і ТПР базується на фінансовому механізмі, який нами визначено як сукупність складових фінансового планування, забезпечення, регулювання, стимулювання та контролю за реалізацією наданого територіям статусу з активізацією залучення інвестиційних ресурсів (в т. ч. іноземних), оптимізацією їх структури, підвищенням ефективності інвестиційної діяльності для досягнення визначеної мети.

Структуру фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності представлено на рис. 1.

Доцільно виділити такі основні напрями фінансового впливу на умови та процеси господарської діяльності в спеціальних режимах інвестиційної діяльності:

- 1) фінансове планування;
- 2) фінансове забезпечення;
- 3) фінансове регулювання;
- 4) фінансове стимулювання;

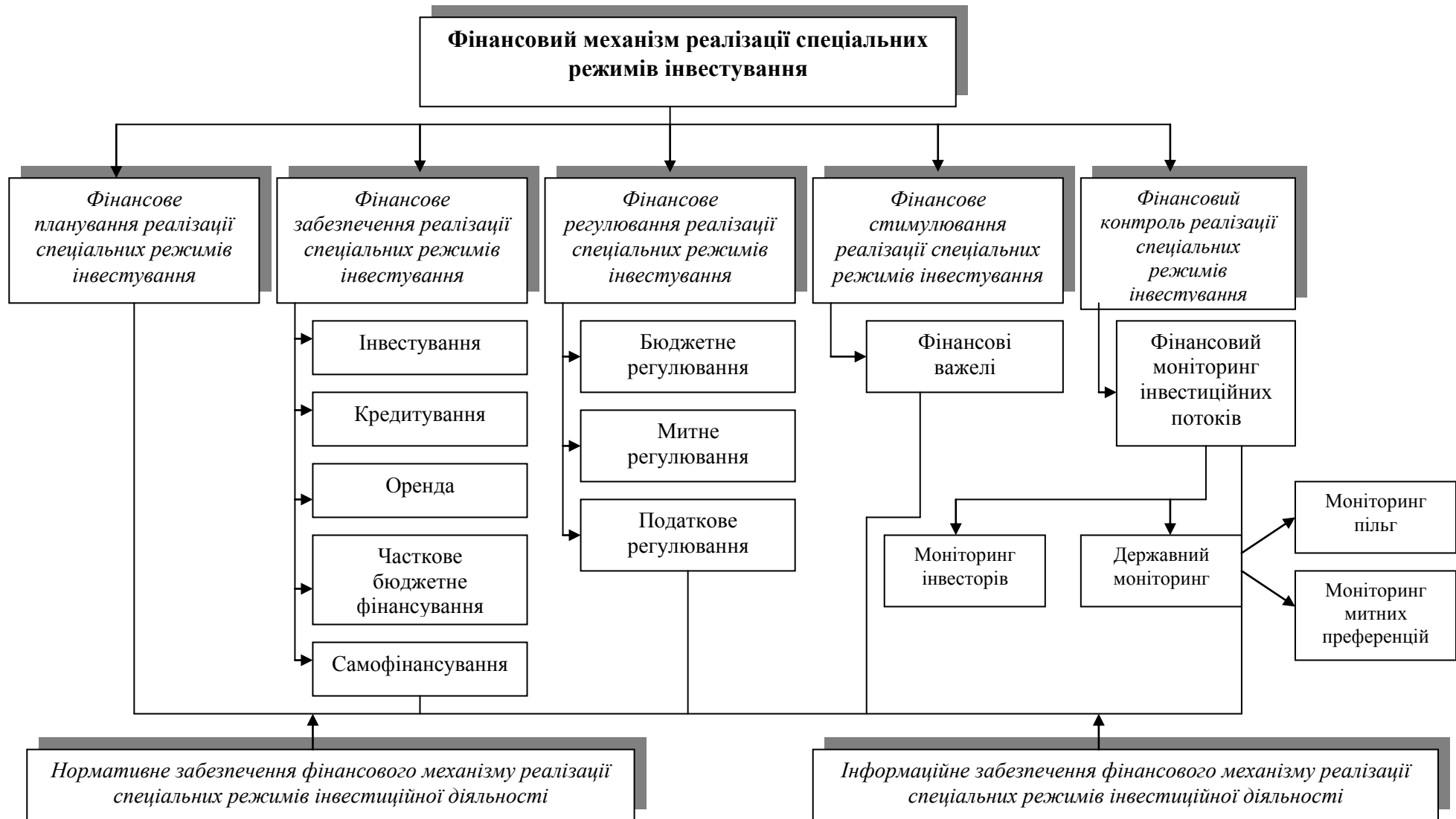

Рис. 1. Структура фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності*

* Складено автором.

5) фінансовий контроль.

Призначення фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування зводиться до таких основних функцій: фінансового забезпечення, фінансового регулювання й фінансового стимулювання та контролю економічних і соціальних процесів на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності.

Фінансове планування на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності відбувається на макро-, мікро- та субмікроекономічному рівнях.

На макрорівні суб'єктами фінансового планування виступають державні органи влади, які приймають рішення про запровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності з метою залучення інвестицій та економічного піднесення в державі. Реалізується воно через прийняття відповідних законодавчих актів щодо провадження діяльності в умовах спеціальних режимів інвестування. На мікроекономічному рівні суб'єктами фінансового планування виступають органи місцевого самоврядування та рада з питань СЕЗ чи ТПР. Ці структури розробляють та забезпечують реалізацію стратегії та поточних програм розвитку тієї чи іншої СЕЗ і ТПР, розглядають і затверджують інвестиційні проекти у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

На субмікрорівні кожен суб'єкт господарювання для здійснення інвестиційної діяльності на СЕЗ чи ТПР повинен скласти і затвердити інвестиційний проект. Процедура розгляду та затвердження інвестиційних проектів законодавчо встановлена Порядком розгляду та затвердження інвестиційних проектів, що реалізуються у пріоритетних видах економічної діяльності на територіях пріоритетного розвитку чи спеціальних економічних зонах.

Нами визначено, що фінансове забезпечення функціонування спеціальних режимів інвестиційної діяльності здійснюється шляхом використання методів бюджетного фінансування, самофінансування, кредитування. Кожний із цих методів має свою особливість практичного застосування. Під час бюджетного

фінансування враховують умови визначення обсягів фінансування, періодичність передачі коштів, норми первинних видів витрат тощо. У процесі кредитування визначають умови надання кредитів, гарантії й терміни їх повернення, окупність та ефективність кредитів. Під час самофінансування проводять розрахунки доцільності й ефективності витрачання власних коштів, форми їх мобілізації тощо.

Світовий досвід показує, що за рахунок власних коштів фінансування СЕЗ і ТПР неможливе. Отож, фінансування проекту створення СЕЗ або ТПР може здійснюватися за рахунок іноземної позики, а також шляхом укладення угод із зарубіжними приватними інвесторами. У зарубіжній практиці широко використовується також метод податкових кредитів, що передбачає вільне розпорядження податковими платежами органами управління СЕЗ і ТПР на визначений термін [1, с. 144].

Проте фінансове забезпечення реалізації інвестиційних проектів суб'єктами СЕЗ і ТПР має й інші аспекти свого здійснення. Для того, щоб профінансувати відповідні інвестиційні проекти, необхідно відпрацювати й законодавчо встановити форми мобілізації ресурсів за допомогою податків, зборів та інших платежів. Це дуже важлива складова частина фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування в цілому. Вона є самостійною ланкою господарського механізму та називається податковим механізмом.

Фінансове регулювання можна визначити як метод здійснення державою функцій управління економічними й соціальними процесами при використанні фінансів. Використовуючи фінанси, держава шляхом встановлення форм і методів мобілізації фінансових ресурсів та їх використання стимулює або локалізує ті чи інші явища й процеси. Так, надаючи капітал на розвиток економіки, держава стимулює розвиток таких виробництв, які в умовах ринку не можуть забезпечити свій розвиток за рахунок власних коштів. Аналогічно під час розробки методів мобілізації ресурсів шляхом диференціації ставок і

пільг досягається прискорення або стримування окремих виробництв, робіт і послуг.

Систему важелів інвестування СЕЗ та ТПР представимо на рис. 2.

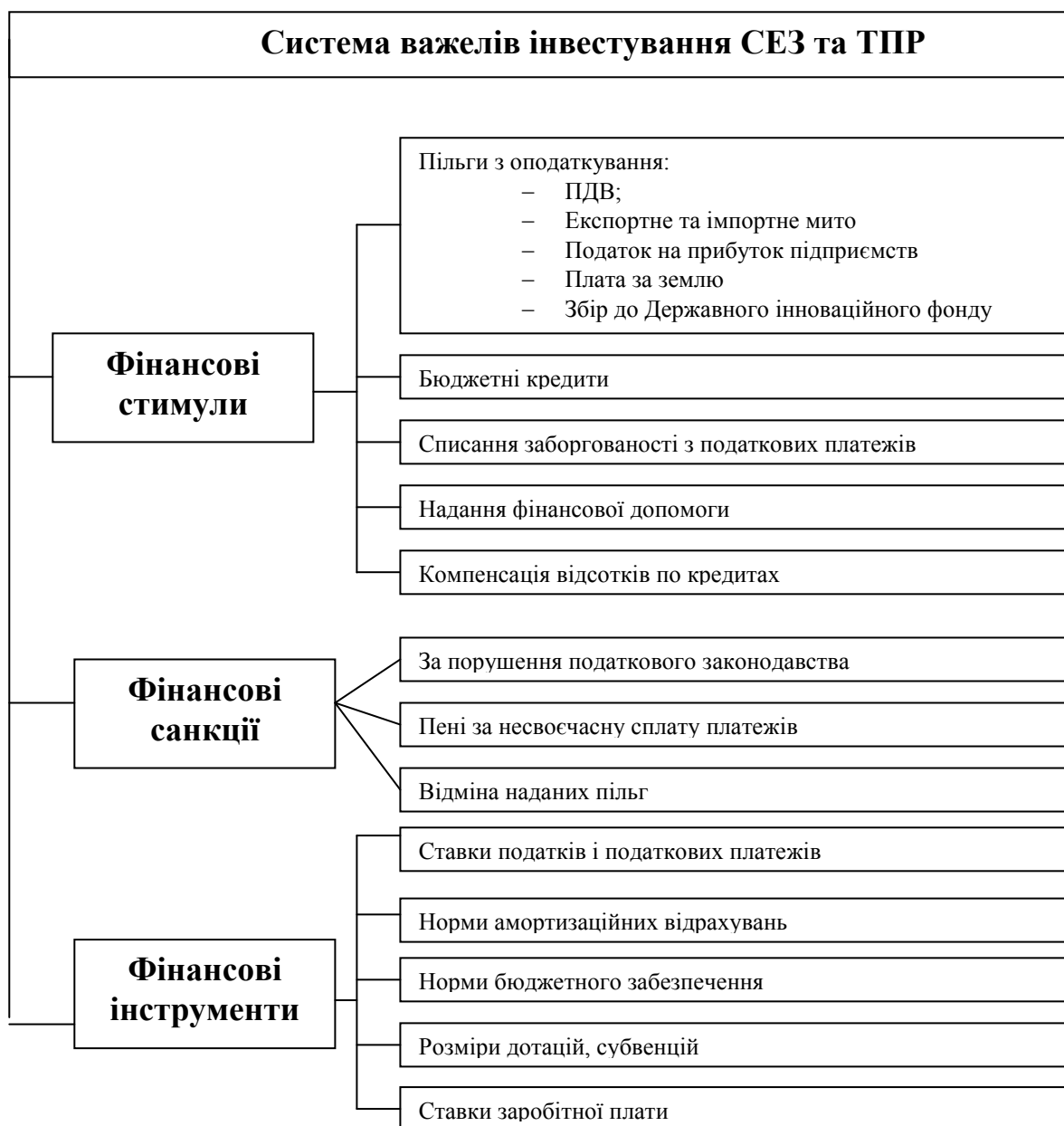

Рис. 2. Система важелів інвестування СЕЗ і ТПР*

* Систематизовано та складено автором

Щоб залучити необхідні кошти у СЕЗ чи ТПР, необхідно створити такі умови, які б зацікавили потенційних інвесторів вкладати кошти в ту чи іншу пріоритетну галузь або вид діяльності. Конкретними формами прояву таких стимулів для інвесторів є фінансові, у тому числі податкові пільги.

Так, до суб'єктів підприємницької діяльності під час реалізації ними інвестиційних проектів застосовується спеціальний правовий режим підприємницької діяльності та надаються пільги щодо сплати ввізного мита, податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств.

Пільгове оподаткування передбачає звільнення від сплати податку на додану вартість на період реалізації затверджених інвестиційних проектів, але не більше ніж на п'ять років: операцій з ввезення (пересилання) на митну територію України – на територію зі спеціальним режимом інвестування – суб'єктами підприємницької діяльності для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією цих інвестиційних проектів, устаткування, обладнання та комплектуючих до них. Ця пільга не застосовується під час ввезення на митну територію України підакцизних товарів. У разі нецільового використання зазначених устаткування, обладнання та комплектуючих до них, податок на додану вартість справляється, виходячи із їх договірної (контрактної) вартості, але не нижче за митну вартість, перераховану в гривні за валютним (обмінним) курсом, установленим Національним банком України на день оформлення ввізної вантажної митної декларації, з урахуванням пені, нарахованої на таку суму податку, виходячи зі 120 відсотків облікової ставки НБУ, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання, за період від дати ввезення таких товарів на митну територію України до дати збільшення податкового зобов'язання.

Разом із тим звільняється на три роки від оподаткування прибуток (у частині, одержаній від освоєння інвестицій) новоствореного, перепрофільованого, реструктуризованого, реконструйованого підприємства, що реалізує на території пріоритетного розвитку затверджений інвестиційний проект вартістю, еквівалентною не менше ніж 250 тис. дол. США. Прибуток таких підприємств, одержаний від реалізації інвестиційного проекту з четвертого по шостий рік включно, оподатковується за ставкою у розмірі 50 % діючої ставки оподаткування. Ця норма застосовується з моменту одержання зазначеними підприємствами першого прибутку. У разі, коли протягом звітного

(податкового) періоду відбувається часткове або повне відчуження інвестиції, суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав інвестицію, зобов'язаний сплатити в повному обсязі податок з прибутку, одержаного в такому звітному періоді. Пільги щодо сплати податку на прибуток не поширюються на частину прибутку, одержану суб'єктом підприємницької діяльності від освоєння інвестицій, що були здійснені за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, у тому числі за рахунок Державного інноваційного фонду.

Питання митного регулювання в діяльності СЕЗ і ТПР є прерогативою держави. Вона встановлює пільговий режим митного оподаткування й податків на зовнішньоекономічні зв'язки підприємств-суб'єктів СЕЗ і ТПР, здійснює митний контроль на кордонах зі спеціальними режимами інвестування (внутрішній та зовнішній).

Так, звільнялися від сплати ввізного мита на період реалізації затверджених інвестиційних проектів, але не більше ніж на п'ять років, суб'єкти підприємницької діяльності, які ввозили на митну територію України – на територію зі спеціальним режимом інвестування – для потреб власного виробництва, пов'язаного з реалізацією цих інвестиційних проектів, матеріали й сировину, перелік та обсяги ввезення яких визначалися в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Однак набагато ефективнішим стимулом, ніж звільнення від сплати податків, може бути кредитування за зниженими процентними ставками, оскільки підприємства-суб'єкти СЕЗ і ТПР можуть фінансувати значну частину свого основного капіталу за допомогою позик.

Використовуються також інші стимули, які значно відрізняються в різних СЕЗ і ТПР. До них відносять капітальні субсидії, за допомогою яких приймаюча країна так чи інакше покриває частину вартості основного капіталу для здійснення проекту або вартості підготовки робочої сили. Субсидії можуть також набувати форму проценту асигнувань на орендну плату, спеціальних послуг із маркетингу, розробки виробів тощо.

Одночасно, слід зазначити, що у виробленні політичної лінії щодо стимулів необхідно враховувати такі аспекти:

- стимули доцільно планувати таким чином, щоб приваблювати підприємства обробної промисловості;
- якщо прийнято рішення про застосування стимулів, то вони повинні мати такі ознаки: бути простими та недвозначними; конкретними й незмінними для кожного підприємства. Більше того, потреба у них найвища в початкові роки, коли перешкоди значні, а віра у СЕЗ чи ТПР ще слабка;
- державні стимули не повинні шкодити чистій прибутковості операцій у довгостроковому плані. Стимули слід розглядати лише як додаткові заходи, які заохочують спрямування інвестиційних ресурсів.

В Україні, й у Волинській області зокрема, порядок, умови, механізм функціонування й процедура здійснення інвестицій у територію зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності забезпечується такими нормативно-правовими документами (рис. 3).

Однак доцільно було б виділити механізм фінансового адміністрування та менеджменту спеціальних режимів інвестиційної діяльності, як специфічну складову частину фінансового механізму реалізації спеціальних режимів інвестування, за допомогою якого визначаються умови діяльності на тій чи іншій СЕЗ і ТПР. Структура механізму фінансового адміністрування спеціальних режимів інвестування наведена на рис. 4.

Нами визначено, що механізм фінансового адміністрування та менеджменту спеціальних режимів інвестування – це сукупність форм і методів розробки, відбору, прийняття й реалізації управлінських фінансових рішень стосовно ефективного управління фінансовими ресурсами СЕЗ і ТПР. Він формується й діє на трьох рівнях: макрорівні, що включає цілеспрямовані дії органів центральної державної влади в процесі регулювання інвестиційної діяльності у СЕЗ і ТПР; мезорівні, що представляє політику залучення інвестицій регіональною владою, та на мікрорівні, де відбувається безпосередня взаємодія інвестора й підприємства-суб'єкта СЕЗ чи ТПР.

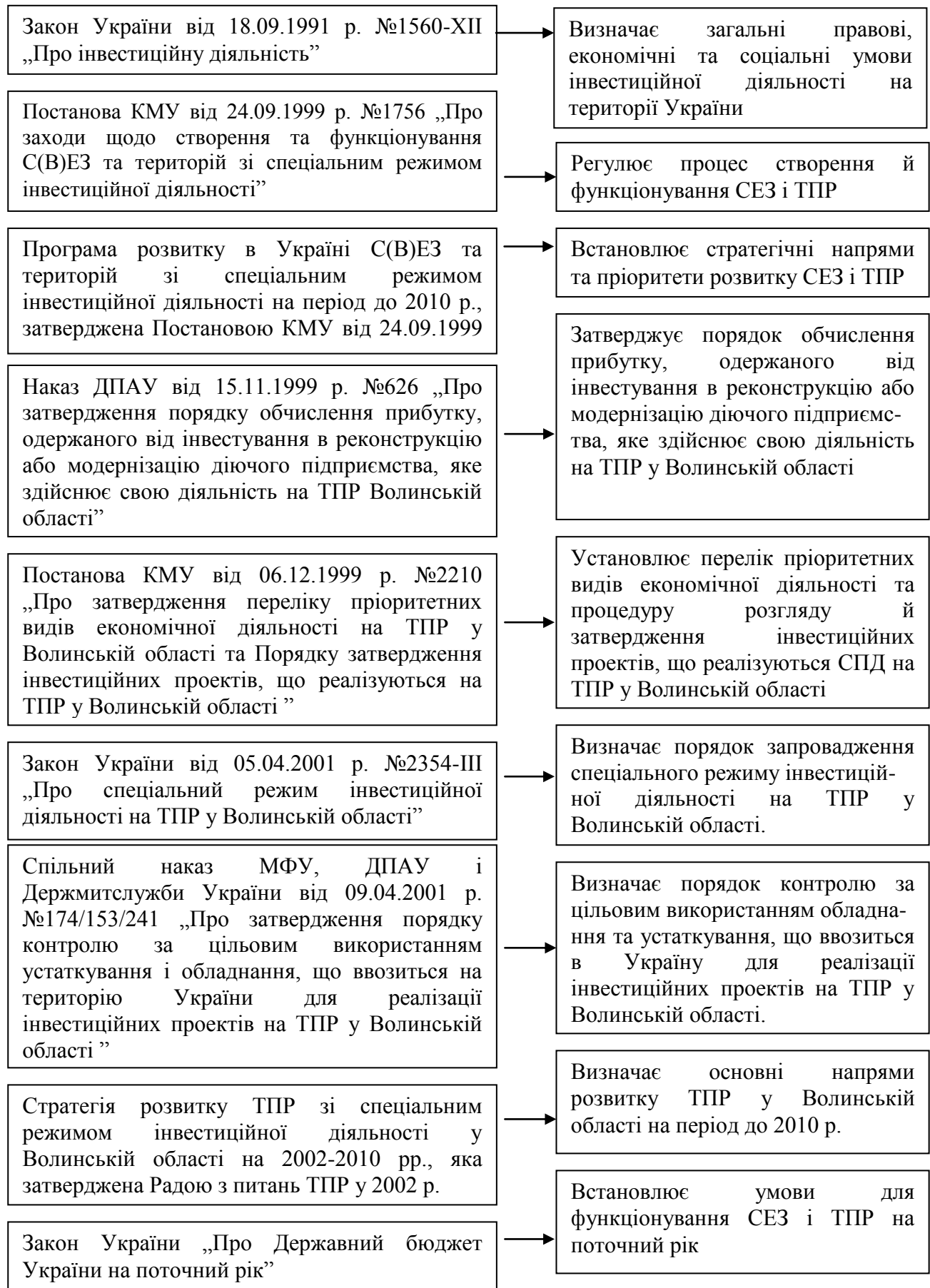

Рис. 3. Нормативно-правове забезпечення фінансового механізму реалізації СЕЗ і ТПР *

* Систематизовано та складено автором.

До фінансових інструментів механізму адміністрування спеціальних режимів інвестиційної діяльності належать фінансові ресурси та кредитні інструменти, за допомогою яких відбувається збільшення активів підприємств-суб'єктів СЕЗ і ТПР.

Разом із тим фінансовими методами в цьому механізмі можуть виступати самофінансування, кредитування, лізинг, факторинг, інвестування, оподаткування та оренда.

До фінансових важелів, відповідно, належать собівартість, ціна, дохід, прибуток, процентні ставки, фінансові санкції, ставки податків, відрахування у фонди, лізингові й факторингові платежі, інвестиційний дохід тощо.

Система забезпечення механізму адміністрування спеціальних режимів інвестиційної діяльності охоплює:

- інформаційне забезпечення, що включає зовнішні (показники макроекономічного розвитку держави, регіону, галузі, де створена СЕЗ чи ТПР) та внутрішні джерела інформації (форми фінансової звітності);
- організаційне забезпечення, тобто фінансово-організаційна структура діяльності підприємства-суб'єкта СЕЗ чи ТПР;
- програмне забезпечення, тобто бази даних, що дають змогу оперативно отримати інформацію про об'єкт інвестування;
- фінансове забезпечення, яке передбачає вибір способу інвестування залежно від уже існуючих на підприємстві.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, слід зауважити, що фінансовий механізм реалізації спеціальних режимів інвестиційної діяльності включає систему методів, важелів, стимулів, які забезпечують діяльність суб'єктів господарювання у СЕЗ і ТПР. Лише за умов належного нормативно-правового забезпечення, ефективного стимулювання та використання відповідних санкцій за порушення порядку затвердження інвестиційних проектів суб'єктами підприємницької діяльності у СЕЗ і ТПР держава відповідним чином досягне через реалізацію механізму їх функціонування поставлених цілей та завдань, і, зокрема, економічного розвитку окремих галузей, прискореного розвитку

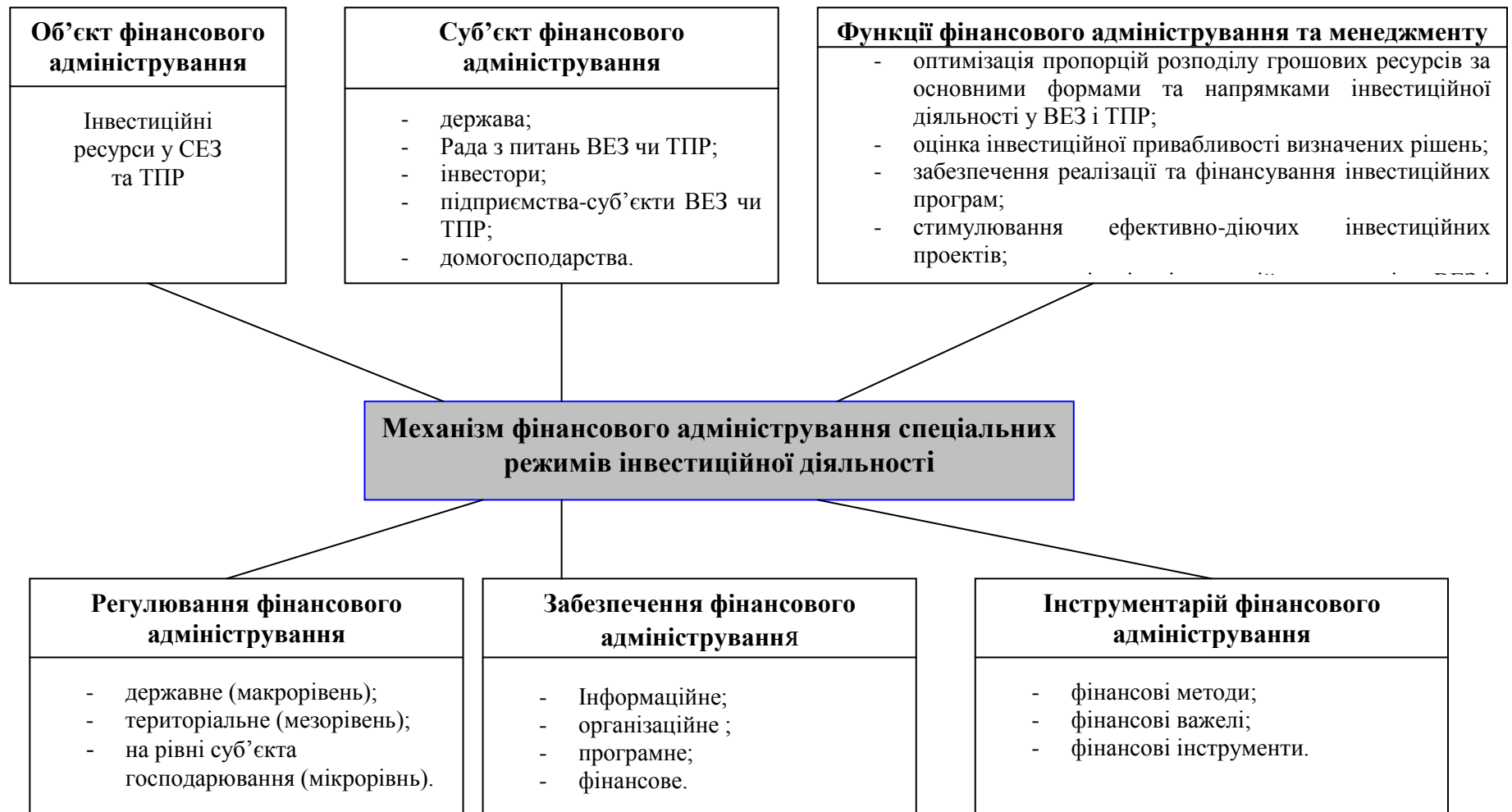

Рис. 4. Складові механізму фінансового адміністрування та менеджменту спеціальних режимів інвестиційної діяльності*

* Складено автором

відсталих та проблемних регіонів, підвищення рівня зайнятості населення держави тощо.

Подальші наукові дослідження варто продовжити в напрямі поглиблення аналізу соціально-економічних ефектів діяльності СЕЗ і ТПР та обґрунтування доцільності подальшого їх функціонування в Україні.

Список використаних джерел

1. Данько Т. П. Свободные экономические зоны в мировом хозяйстве: учеб. пособ. / Т. П. Данько, З. М. Окрут. – М.: ИНФРА–М, 1998. – 168 с.
2. Закон України „Про інвестиційну діяльність”: від 18.09.91р. №1560-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
3. Закон України „Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”: від 13.10.92р. №2673-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
4. Закон України „Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території пріоритетного розвитку у Волинській області”: від 05.04.01р. №2354-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
5. Наказ ДПАУ „Про затвердження порядку обчислення прибутку, одержаного від інвестування в реконструкцію або модернізацію діючого підприємства, яке здійснює свою діяльність на ТПР у Волинській області”: від 15.11.99р. №626 [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua).
6. Наказ Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України „Положення про критерії визначення пріоритетних видів економічної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності та порядок їх застосування”: від 14.03.00р. №28/51 // Нормативні акти. – 2000. – №9. – С. 23-31.